

УДК 37.032

СКЛАДОВІ МЕТОДИКИ ПРОЕКТУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗА В.О. СУХОМЛИНСЬКИМ

Мельник І.М., Заремба Л.В.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті розглядається актуальна для нинішнього часу проблема проектування людини в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського. Робиться акцент на новаторській педагогіці вченого. На основі скрупульозного аналізу праць педагога автори виокремлюють провідні складові проектувальної методики в Павлівській школі. Наголошується, що колектив цієї школи системно й послідовно реалізував ідею проектування людини комплексом різноманітних форм і засобів. Акцентовано, що учений сам був великим людинознавцем і людинолюбом. Самобутні ідеї В.О. Сухомлинського, зреалізовані в практиці роботи Павлівської школи, є добрим орієнтиром у формуванні особистості для сучасних освітян.

Ключові слова: педагог-гуманіст, проектування людини, особистість, новаторські ідеї, педагогіка В.О. Сухомлинського.

Постановка наукової проблеми та її значення. Переорієнтація сучасної педагогіки на людину та її розвиток, відродження гуманістичної традиції є завданнями, що поставлені самим життям. Їх вирішення і зумовило розробку гуманістичної філософії освіти – стратегічної програми якісного оновлення освітнього процесу на всіх його ступенях. Теоретично обґрунтовані положення і чинні практичні поради стосовно вищезазначеного освітяни черпають із багатющої спадщини В.О. Сухомлинського. Однією із домінант у вченні педагога-гуманіста є питання проектування людини. Кожне нове звернення до творчості вченого підтверджує її актуальність для сучасного періоду становлення особистісно орієнтованої педагогіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогіка В.О. Сухомлинського, в тому числі й аспекти формування людини з позицій гуманної педагогіки знайшли висвітлення в доробку сучасних науковців. Для досягнення поставленої мети крім праць вченого нами були проаналізовані роботи А.С. Макаренка, О.В. Сухомлинської, В.Г. Кузя, І.Д. Беха, А.М. Богуш, М.Я. Антонець, Н.В. Кічук, В.П. Вонсович, В.В. Федорчука, Т.М. Франчук, Л.С. Бондар, М.Є. Євтуха.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Серед проблем формування особистості на засадах гуманістичної педагогіки ми виокремлюємо малодосліджений аспект проектування її.

Мета публікації: розкрити складові методики проектування людини за В.О. Сухомлинським.

Виклад основного матеріалу. У контексті означеного напряму дослідження доцільним є звернення до тлумачення термінів «проекції», «проектування». «Проект» у перекладі з латинської мови означає «задум», «план».

«Проектування в загальному його розумінні – це науково обґрунтована побудова системи параметрів майбутнього об'єкта, стану чи процесу. Проектування – особливий тип інтелектуальної діяльності, відмінною особливістю якої є перспективна орієнтація, практично спрямоване дослідження» [1, с. 18].

З огляду на вищеподані визначення, методику проектування людини за Сухомлинським треба розуміти як науково обґрунтовану систему впли-

вів на особистість у їх тісному взаємозв'язку з врахуванням вікових та індивідуальних особливостей. Відтак з передбаченням диференційованого впливу. Процес проектування – складний, тривалий у часі, динамічний. Складність його пояснюється своєрідністю людської особистості з розмаїттям її інтересів, потреб, можливостей, здібностей. Тривалість у часі детермінується істиною: людській досконалості немає меж.

Динамічний характер процесу проектування пояснюється мінливістю самої особистості, її неповторністю та змінними вимогами до її становлення і формування.

Ідея проектування людини притаманна багатогранній діяльності В.О. Сухомлинського. Ключовою тезою для нас є визнання вченого великим людинознавцем і людинолюбом.

Вимоги сьогодення актуалізують положення педагогіки гуманізму Василя Олександровича, який в умовах авторитарної школи, панування комуністичної ідеології шукав разом із своїми колегами-однодумцями, батьками учнями, громадою відповіді на непросте запитання: як сформувати особистість, як спроектувати людину – думаючу, творчу, ініціативну, відповідальну, толерантну, яка уміла б натхненно працювати, вчитися, любити, ненавидіти ворогів, відчувати душу іншої людини, боротися зі злом, не завдавати кривди людям, не бути байдужим до чужого горя, вміти співчувати, підтримати в біді, відчути власну неповторність, усвідомити відповідальність за свої дії, вчинки, слова.

З усією виваженістю можна сказати, що методика проектування людини за В.О. Сухомлинським власне була спрямована на вищезначений пошук. Провідним у системі цієї методики було глибоке розуміння і усвідомлення великим учителем того, що «людська особистість – це найскладніший сплав фізичних і духовних сил, думок, почуттів, волі, характеру, настроїв. Без знання всього цього неможливо ані вчити, ані виховувати» [2, с. 138].

Ще задовго до поширення у сучасній педагогіці методу проектів В.О. Сухомлинський впроваджував його в практику роботи Павлівської школи.

Широка палітра комплексу його методик проектування людини представлена у працях «Сер-

це віддаю дітям», «Павлівська середня школа», «Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості», «Духовний світ школяра», «Розмова з молодим директором школи», «Гармонія трьох начал», «Народження громадянина».

Одним із ключових аспектів педагогіки гуманізму вченого відзначаємо пріоритети особистості вихованця у навчально-виховному процесі, що і є основою сучасного розуміння особистісно орієнтованої педагогіки. Метою особистісно орієнтованої освіти сучасні дослідники визначають такі положення: «Знати, підтримати, розвинути людину в людині, закласти в ній механізм саморегуляції, самозахисту, самовиховання» [3, с. 23].

Акцентуємо, що саме це було головним вектором розроблених, обґрунтованих, апробованих і пропонованих методик проектування людини В.О. Сухомлинського.

Культура людини є одним із цінних чотирьох культур в у школі, виділених педагогом-гуманістом (культ Вітчизни, культ книги, культ рідного слова).

Серед важливих чинників впливу на становлення людини Василь Олександрович виділяв школу, освітньо-виховне середовище, колектив, громадськість, учителя-вихователя, родину, рідну мову, працю, мистецтво. Вчений наголошував, що в освіті є «найуніверсальніша – найскладніша й найблагородніша робота, єдина для всіх і водночас своєрідна і неповторна в кожній сім'ї – творення людини» [4, с. 411].

Саме творенню людини педагог із своїм колективом вчителів-одномудців підпорядкував усю педагогічну систему, надаючи водночас суттєвого значення цілісності й взаємодії різних чинників. Ми підтримуємо думку сучасного науковця Кічук Н.В. щодо виділення серед конструктивних ідей вченого, вартіх для переосмислення сучасними освітянами, такої «витлумачення видатним педагогом тих педагогічних явищ, які лише сьогодні освітянська громадськість усвідомлює як актуальні» [5, с. 106].

Серед розмаїття напрацювань вченого є чимало оригінальних методик, орієнтованих на розвиток творчих, розумових та фізичних здібностей учнів. Виховання дітей Василь Олександрович розглядав у контексті різноманітних видів діяльності (інтелектуальної, трудової, моральної, естетичної, фізичної), спрямованої на всебічний розвиток особистості. Учений був переконаний, що основу виховання мають становити народна педагогіка та загальнолюдські цінності – добро, совість, честь, обов'язок, гідність. Тому й не дивно, що проектна діяльність народознавчого спрямування широко ввійшла в освітню практику Павлівської школи, де моральний ідеал добра, правди, честі, духовної краси формувалася й утверджувався в активній діяльності школярів. Дослідження явищ рослинного й тваринного світу, натуралістична робота давали можливість учням пізнати світоглядні істини, зрозуміти, що істини пізнаються в праці.

В.О. Сухомлинський стверджував: «Праця в природі (шкільна ділянка, теплиця, ферма) – важливе джерело самовираження людини, без якого не може бути й мови про формування світогляду. Учений був переконаний, що «світоглядні переконання стають духовним надбанням особистості тоді, коли думка полонить серце, про-

буджує почуття. Холодне серце не може нести високих почуттів, поривань, ідеалів» [6, с. 392].

Створені в школі куток живої природи, зелена лабораторія, теплиці, зелений будиночок, плодовий сад, виноградник, майстерні, фізичний і хімічний кабінети були передусім вогнищами допитливої думки» [6, с. 392].

Методика проектування людини вченого передбачала систему розвивального навчання, самотутність життя дитини, учіння з радістю, розвиток інтересу до знань, талантів учнів.

Павлівські вчителі багато уваги приділяли книзі й роботі з нею. Не випадково найрадіснішим у школі Василя Сухомлинського було свято книги. Учений вважав читання віконцем, крізь яке діти бачать і пізнають себе. У контексті сьогодення правомірним є твердження, що створені педагогом «Куточок мрії», «Куточок краси», «Кімната казки», «Школа радості», «Школа під блакитним небом», «Золота бібліотека», «Кімната думки», «Сад здоров'я», «Острів чудес», кімната «Джерело знань» – є своєрідним комплексом проектів, спрямованих на поєднання розумної праці рук, самодіяльності і творчості. Саме з допомогою таких проектів павлівські вчителі прилучали дітей до читання, що захоплює розум і серце, пробуджує роздуми про світ і самого себе» [6, с. 414].

Як елемент розумової культури, який має розвивальне значення, педагог розглядав шахи. На його переконання, треба зацікавити дітей грою в шахи, вводити її в життя школи.

Василь Сухомлинський запропонував чимало оригінальних методів, прийомів, форм навчання та виховання, спрямованих на розвиток творчих, розумових та фізичних здібностей. Зокрема, впровадив у практику «уроки мислення» серед природи, які проходили в атмосфері співробітництва й творчості. Ці уроки він називав подорожами до джерела живої думки. Прагнення зрозуміти побачене спонукало встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, пробуджуючи дитячу думку.

Великого значення надавав педагог природі як виховному засобу. «Я прагнув до того, щоб перед тим як відкрити першу книжку, прочитати по складах перше слово, діти прочитали сторінки найпрекраснішої в світі книги – книги природи», – наголошував вчений. – «...Кожна мандрівка в природу – урок мислення, урок розвитку розуму».

Розроблена Сухомлинським система занять передбачала розвиток творчої думки. Чільне місце в ній відводилося самостійному складанню казок, маленьких творів, доповідей, математичних задач, вивченню окремих тем. Домашні завдання педагог вважав необхідними, але часу на них має витрачатися менше, ніж на дозвілля учня.

Своєрідно й творчо Василь Олександрович використовував казку у вихованні дошкільнят і молодших школярів. Він вважав казку, фантазію, гру – вірною дорогою до серця дитини. Глибокі за своїм змістом його казки – як свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови. На його уроках діти самі складали казки, в яких їхня буйна фантазія поєднувалася з глибоким моральним змістом. У Павлівській школі було обладнано кімнату казок. Створений центр – кімната «Джерела знань» була однією із складових методики розвивального навчання, де все орієнтувалося на закономірності розвитку особистості.

Уроки історії, літератури спрямовувалися на пробудження почуттів гідності, гордості за світле, героїчне в житті своїх предків. А темні, тяжкі сторінки історії Вітчизни пробуджували почуття болю в юних серцях.

Літературу В. Сухомлинський вважав людинознавством і одним із найтонших засобів самопізнання, самовиховання, піднесення людини, утвердження в ній моральної краси. Не можна не погодитися з думкою вченого про те, що вивчення літератури сприяє становленню внутрішнього людського світу – моралі, культури, краси [6, с. 396].

Василь Олександрович скеровував учителів до того, щоб уроки були відкриттям, пошуком, осмисленням істини в спільній діяльності педагога та учня.

Золота бібліотека у Сухомлинського була тим вогнищем життя особистості, біля якого відбуваються найтонші процеси формування юної душі: людина торкається найдорожчого, найсвітлішого, що створено, здобуто, завойовано, вистраждано людством, і сама стає активною виховуючою силою, бо моральні цінності стають особистим надбанням» [6, с. 414].

Колектив педагогів Павлиша книжкою, словом, музикою, красою природи, красою взаємин, чуйністю, увагою попереджували грубість, безсердечність, моральне безкультур'я, розвиваючи тонкість і чуйність серця. При цьому педагоги турбувалися про те, щоб підлітки брали близько до серця, пізнавали не тільки свідомістю, а й почуттями.

Велику увагу Василь Олександрович приділяв праці як розумовій, так і фізичній. Особливо слушною є думка вченого про моральний сенс праці, який «полягає в тому, що людина здобуває найвищу радість оптимістичного світосприймання – радість творення» [6, с. 445].

Суттєво уточнює і доповнює методику проектування людини бачення вченого виховного начала виховної роботи в тому, щоб кожен учень був для кожного з нас (і для всіх без винятку) передусім людською особистістю, гідною великої поваги. Зауважимо, що тут Сухомлинський чітко продовжує макаренківський підхід до проектування особистості – повага до гідності вихованця понад усе. При цьому педагог акцентував

на потребі в повсякденному «ставленні до живої людської особистості бачити людину в перспективі – завтрашнього батька, майстра із золотими руками, поета, людину, що має право гордитися собою» [6, с. 449].

Складниками проектувальної діяльності Сухомлинського були передусім щира віра в можливість дитини, довіра до неї, відкритість, повага, доброта, сердечність, чуйність, людяне ставлення.

Одне із золотих правил виховання на практиці – «якнайбільше вчинків, спонукуваних благородними бажаннями, прагненнями особистості до морального ідеалу» [6, с. 458].

Учений утверджує таку думку: «справжньою людиною стає тільки той, у кого в душі виникають, утверджуються благородні бажання, що стимулюють поведінку, породжують пристрасті й вчинки, в яких людина знов таки утверджується, в яких у неї народжуються нові бажання» [6, с. 459].

Слухання музики вечірнього неба, сонячного полудня літньої ночі, лісового струмка, вирощування Саду для людей і Виноградника для людей, складання оповідань-мініатюр, складання віршів, казок, читання книг, гарячі суперечки, конструювання діючої моделі зерноочисної машини. походи в «Сад героїв» (тут очищали дерева від сухих гілок і листя, підсаджували молоді деревця, клали квіти), подорожі землею кулею – далеко не весь комплекс засобів у проектуванні людини в Павлиській школі.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Таким чином, ми бачимо цілісну наскрізну і обґрунтовану методику проектування людини в усіх її стосунках, взаєминах, зв'язках, в діяльності. Передусім В.О. Сухомлинський визначав діагностику як первинну ланку проектування. В цілому ж методика вченого підпорядкована проектуванню здорової як фізично, так і морально, гармонійно розвиненої людини. Власне на це була спрямована цілісна система чітко скоординованої діяльності вчительського колективу в Павлиші.

На нашу думку, цікавим дослідженням у перспективі може бути порівняльна характеристика проектувальної методики А.С. Макаренка та В.О. Сухомлинського, узагальнення їх характеристик, можливостей трансформації в сучасну освітню практику.

Список літератури:

1. Ісаєва І. Метод проектів – ефективна технологія навчання: [підручник для директора]. – 2005. – Режим доступу: <https://nhhp:ped.org.ua>.
2. Калуська Л. Видатні українські педагоги // Інформаційний довідник. – Л. Калуська. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 223 с.
3. Пащенко Д.І. Генезис гуманістичних ідей у педагогіці / Д.І. Пащенко [Монографія]. – К.: Науковий світ, 2001. – 278 с.
4. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори в 5-ти т. – Т. 5. Статті. – К.: Рад. школа, 1977. – 639 с.
5. Кічук Н.В. Спадщина В.О. Сухомлинського – невичерпне джерело науково-педагогічного натхнення освітян сучасності / Н.В. Кічук. Особистісно орієнтований потенціал педагогіки В.О. Сухомлинського // Зб. матеріалів міжвузівської науково-практичної конференції (30 вересня – 1 жовтня 2008 року). – Кам'янець-Подільський, 2008. – 276 с.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори в 5-ти т. – Т. 3. – К.: Рад. школа. – 283 с.

Мельник И.Н., Заремба Л.В.

Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки

СЛАГАЕМЫЕ МЕТОДИКИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ ЗА В.А. СУХОМЛИНСКИМ

Аннотация

В статье рассматривается актуальная для нынешнего времени проблема проектирования человека в педагогическом наследии В.А. Сухомлинского. Сделано акцент на новаторской педагогике ученого. На основании тщательного анализа работ педагога-гуманиста авторы выделяют ведущие слагаемые проектной методики в Павлышской школе. Подчеркивается, что коллектив этой школы систематически и последовательно реализовал идею проектирования человека комплексом разнообразных форм и средств. Акцентировано, что ученый сам был большим человековедом и человеколюбом. Неординарные идеи В.А. Сухомлинского реализованы в практике работы Павлышской школы, служат хорошим ориентиром в формировании личности для современных работников просвещения.

Ключевые слова: педагог-гуманист, проектирование человека, личность, новаторские идеи, педагогика В.А. Сухомлинского.

Melnyk I.M., Zaremba L.V.

Lesya Ukrainka Eastern European National University

COMPONENTS OF THE METHODS OF PROJECTING A PERSON ACCORDING TO V.O. SUKHOMLINSKY

Summary

The article deals with today's actual problem of projecting a person in V.O. Sukhomlynsky's pedagogic inheritance. It is accented on the novator scientist's pedagogics. On the bases of deep analyses of teacher-humanist's works the authors defines the main components of progective methods at Pavlyska school. It is stressed that the staff of this school was systematically and gradually realizing the idea of projecting a man by means of different forms and complexes. It is accented that the author himself was a great man's expert and man's lover. Distinctive Sukhomlynsky's ideas were realised in the activity of Pavlyska school. It is a fine landmark in the formation of a person for contemporary-educators.

Keywords: pedagog-humanist, projecting a person, personality, novator ideas, V.O. Sukhomllynsky's pedagogics.